

لاک

جمعبه حکاکی شده لاکسی به شکل غنچه آلو، مزین به نقشهایی از ابر و اژدها. این جمعبه در زمان فرمانروایی لونگکینگ (۱۵۶۷ - ۱۵۷۲)، امپراطور سلسله مینگ، ساخته شد.

دست کم از سده سیزدهم پیش از میلاد، لاک در چین مورد استفاده بود. ملکه فوها تو در آن زمان در تابوت لاکي دفن شد که قبر دست نخورده اش در سال ۱۹۷۶ در آنیانگ از خاک بیرون آمد. نیدم نوشته است که «می توان گفت لاک قدیمیترین پلاستیک صنعتی است که بشر می شناسد.»

طرز تهیه لاک تاحدی شبیه طرز تهیه کائوچو است، یعنی شیرۀ تنۀ درختان را می گیرند. درخت لاک (روس ورنیکفرا که اخیراً گیاهشناسان ورنیکفلوآ نامیده اند) گیاه بومی چین است اما بومی اروپا نیست. به ویژه در مرکز چین فراوان است و در ارتفاعات ۹۰۰ تا ۲۰۰۰ متری می روید. درختها را در تابستان تیغ می زنند و به حال خود رها می کنند تا پس از یک دوره ۵ تا ۷ ساله خود را باز یابند، اما در مواردی هم بعد از تیغ زدن آنها را قطع می کنند و لاک نامرغوبتری از شاخه ها به دست می آورند. بیشترین مقدار لاکي که درختی می تواند تولید کند حدود ۵۰ گرم است.

لاک یک جلای پلاستیکی است که قدرت محافظت، مقاومت و دوام قابل توجهی دارد. اسیدها و قلیاهای قوی نمی توانند به آن آسیب برسانند. در دماهای کمتر از ۲۰۰ تا ۲۵۰ درجه سانتیگراد نیز آسیبی نمی بیند. آب یا مایعات دیگر خرابش نمی کنند. در بیشتر حلالها نامحلول است، و در برابر حملات باکتریها مقاوم می باشد.

هزاران سال قبل در چین از لاک برای وسایل پخت و پز استفاده می شد. ظروف چوبی، خیزران یا پارچه ای را با لایه های متعدد لاک نازک پوشش می دادند و این ظروف در سفره چینیان ثروتمندتر جای ظروف مفرغی را می گرفت. این ظروف در برابر گرمای پخت و پز و در سرو غذا همچون فلز مقاوم بود. امپراطوران چین به پاس خدمات بلند پایگان به آنها وسایل لاکسی اهدا می کردند و ارزش مالی لاکینه ها بیشتر از ارزش مفرغ بود.

در چین، از لاک در اتان، پرده، بالش و جعبه های مختلف استفاده می شد. ابزارهای جنگی، مثل غلاف شمشیر، کمان و سپر، همه از لاک ساخته می شدند. لاک را غالباً با طلا و نقره یا پوستۀ لاک پشت می آغشتند. بالفزندگی سطوح لاکي امکان یک نوع تزئین چینی ایجاد می شد که بسیار آزادانه و خودبه خودی بود و همین تأثیر مهمی بر هنر باستانی چین گذاشت.

صنعت لاک در چین بسیار سازمان یافته بود (به همان شیوه بوروکراتیک مرسوم چین). مراکزی برای لاک سازی، اعم از خصوصی و دولتی، وجود داشت. یک ساغر چوبی لاکي وجود دارد که تاریخ دقیق آن سال چهارم میلادی است. این تاریخ را در دست نوشته جالب توجهی می توان تشخیص داد که علاوه بر تاریخ ساخت، نام هفت صنعتگر سازنده و پنج مقام دیگر مؤسسه مربوطه را قید کرده است. دوازده نفر در ساخت یک جام شرکت داشتند و نیمی از آنها احتمالاً مأمورانی بوده اند که هیچگاه رنگ آن را هم نمی دیدند! اما همین امر نشان می دهد که چیزی شبیه خط تولید صنعتی امروزی در آن زمان در چین وجود داشت.

صنعتگری در حال حک کردن نقوش تزئینی در جام لاکي (نقاشی اواخر قرن هجدهم).

تا سده دوم پیش از میلاد، چینیان کشفهای شیمیایی مهمی در باره لاک کرده بودند. راهی برای ممانعت از سختی آن در اثر تبخیر، پیدا کرده بودند. در لاک خرچنگ می انداختند تا حالت مایع آن حفظ شود!

بافت سخت پوستان حاوی مواد شیمیایی نیرومندی است که جلو بعضی از آنزیمها را می گیرد، از جمله آنزیمی که لاک را سفت و سخت می کند! نیدم این کار عجیب را چنین شرح می دهد: «تردیدی نیست که چینیان باستان، قبل از سده دوم پیش از میلاد، تصادفاً ماده جلوگیری کننده از سخت شدن لاک را کشف کرده بودند... چنین تداخل بزرگی در سیر طبیعت، که به ممانعت از پیری و کهنسالی می مانست، حتماً به نظر کیمیاگران بسیار مهم آمد، چرا که مشغله شان حفظ جوانی و به تأخیر انداختن یا منتفی کردن مرگ بود.»

نه فقط مایع شدن دائمی لاک، مدل جاودانگی به شمار می رفت (در آن زیست شیمی ماقبل صنعتی)، بلکه لاک از گهواره تا گور همراه چینیان بود. در کودکی با قاشقهای لاک در ظروف لاک می خورد و پس از مرگ در تابوت لاک پر نقش و نگاری می خفت. ■

تخت لاک قرمز رنگ سلسله کینگ، متعلق
به دوره ۱۷۳۶ - ۱۷۹۶.

